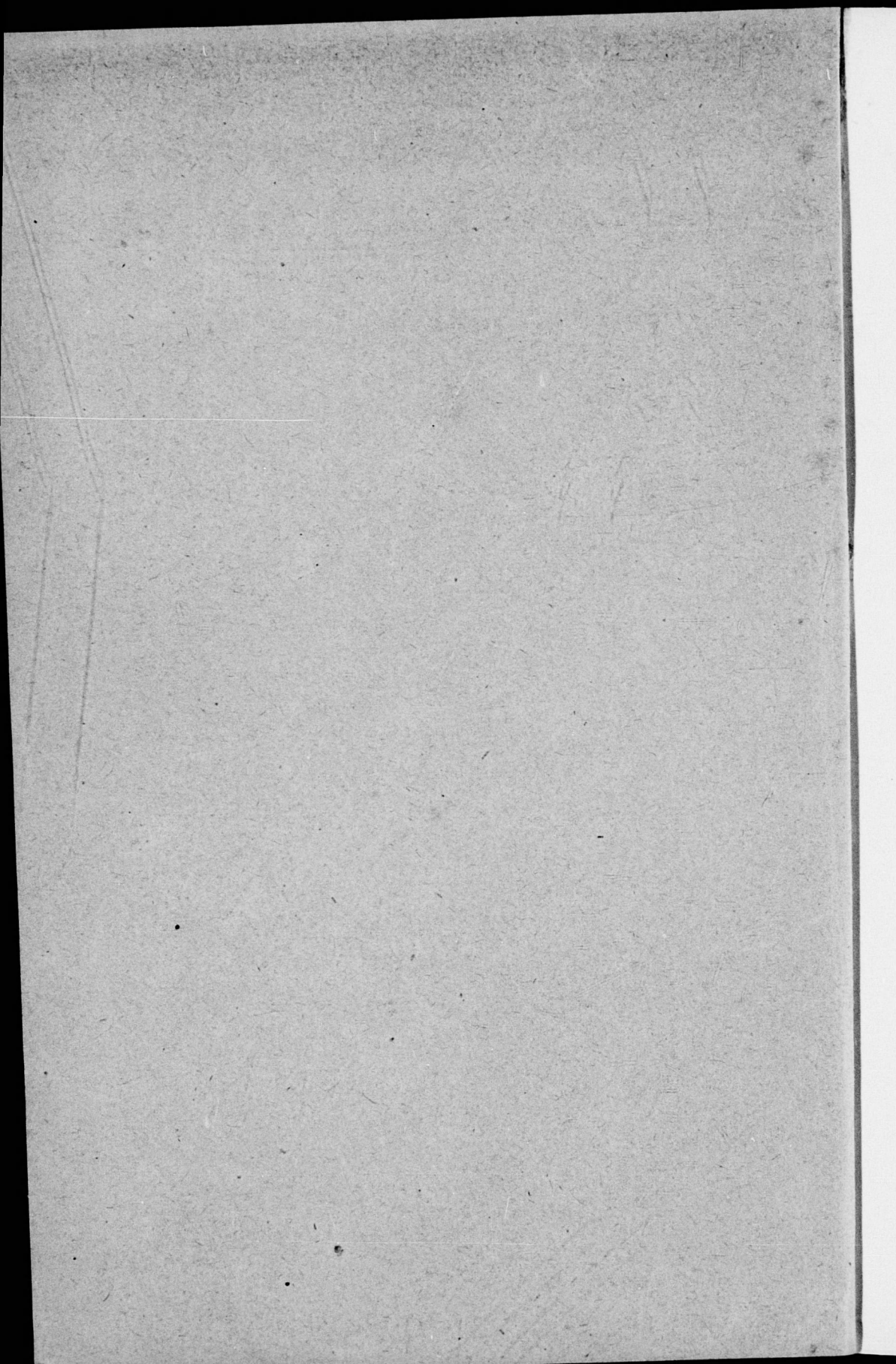

Br. 1890, VII, 37.

B. 1890 VII. 37.

De volgende bladzijden behelzen een verslag van hetgeen door de ondergeteekenden is verricht in het belang der Maatschappij tot Landaanwinning op de Friesche Wadden. Wat voor openbaarheid *in den kring der vennoten* kon worden bestemd, zonder het belang der zaak te schaden, werd medegedeeld. Dat belang brengt echter niet mede dien kring uit te breiden of de voorgenomen plannen aan de pers ter beoordeeling te geven.

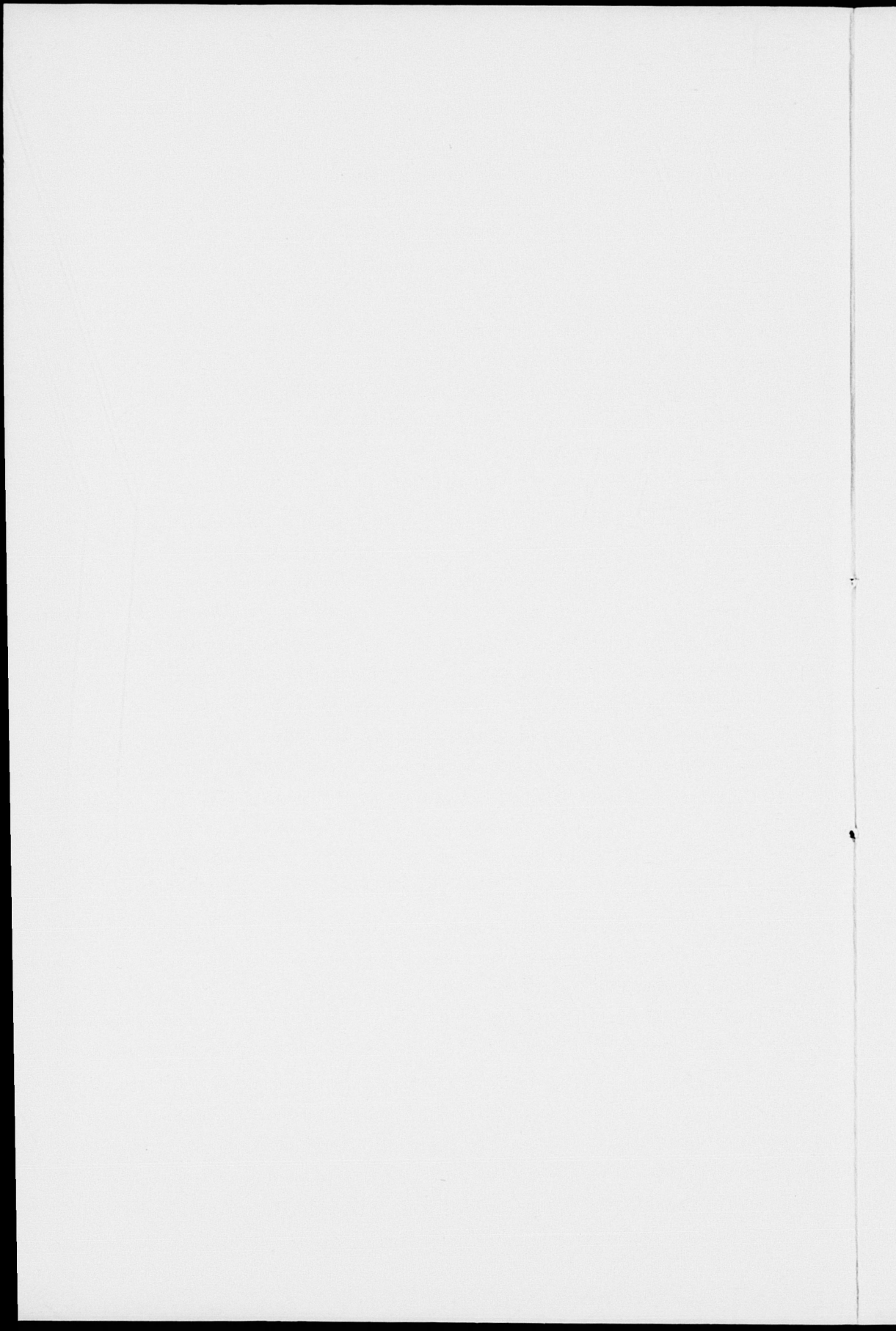
Zij kozen dezen vorm van mededeeling, omdat daarbij door ieder aandeelhouder het geheel beter in onderling verband van data en feiten kon worden nagegaan, dan bij een gesproken woord op eene vaak weinig bezochte vergadering allicht het geval zou zijn.

Zij onderwerpen gaarne hunnen arbeid aan het oordeel hunner mededeelhebbers.

H. C. VAN DER HOUVEN VAN OORDT.

AMSTERDAM, G. W. H. VAN TIJEN.

October 1890. Mr. J. KAPPEYNE v. D. COPPELLO.

AMSTERDAM, October 1890.

M. H.!

In de Algemeene Vergadering van Aandeelhouders der Maatschappij tot Landaanwinning op de Friesche Wadden, gehouden te Amsterdam op 9 Juli 1888, werd besloten eene leening te negotieeren tot een bedrag van *f* 1.200.000 rentende $4\frac{1}{2}$ pCt., om daaruit de kosten te bestrijden tot herstelling, verhooging en verzwaring van den stuk geslagen verbindingsdam.

Deze poging, in Augustus d. a. v. beproefd, leed ten eenenmale schipbreuk; de toestand der Maatschappij werd daardoor zeer hachelijk. Hare geldmiddelen waren volstrekt uitgeput; hare werken zeer beschadigd en zelfs voor de dringendste dagelijksche uitgaven bleek een beroep op de bekende offervaardigheid van den Directeur de eenige wijze van voorziening.

De vraag, hoe verder te handelen, maakte zeker niet alleen bij het Bestuur een ernstig punt van overweging uit en de vrees, dat eene onderneming, die bereids zoovele groote verwachtingen had opgewekt, waaraan meer dan een millioen gulden was besteed geworden, zoude moeten worden geabandonneerd, vervulde het hart van menig belanghebbende.

Deze omstandigheden gaven den eerst ondergeteekende aanleiding de toekomst der Maatschappij of liever de Landaanwinning op de Friesche Wadden in vertrouwelijken doch deskundigen kring te bespreken. Men bleek daar niet ongenegen eene zoo nuttige en in den grond veelbelovende zaak te helpen, doch stelde als eerste voorwaarde, dat een onpartijdig, deskundig betrouwbaar onderzoek naar de geheele onderneming, haar verleden, heden en toekomst zoude worden ingesteld en daarover een duidelijk verslag uitgebracht.

De Heeren G. W. H. VAN TIJEN, lid der firma BOON HARTSINCK en VAN TIJEN, en Mr. J. KAPPEIJNE VAN DE COPPELLO, beiden te Amsterdam, vereenigden zich met den eerst ondergeteekende tot eene commissie, die met het Bestuur der Maatschappij van gedachten wisselde en overeenkwam dit onderzoek, mits voor hare eigene rekening, te doen plaats hebben.

Al dadelijk scheen het zeer gewenscht dezen technischen arbeid te mogen opdragen aan den Heer C. LELY, chef van het Technisch onderzoek der Zuiderzee-Vereeniging, zeker in de eerste plaats voor zulk eene moeilijke taak aangewezen en geschikt. Behoudens machtiging van het Bestuur dier Vereeniging werd de Heer LELY bereid bevonden eene zoodanige opdracht te aanvaarden en werd de gevraagde vergunning van het Bestuur tevens op welwillende wijze verleend. Met verschillende onderhandelingen verliepen de maand September en gedeelte October (de bestuursvergadering waarin de overeenkomst gemaakt werd is op 14 October 1888 gehouden). Na de noodige voorbereidende maatregelen met grooten spoed te hebben getroffen ving de Heer LELY het plaatselijk onderzoek reeds op 28 October 1888 aan, en nog voor den laatsten dag van dat jaar

werd het verslag, dat later gedrukt niet minder dan 46 pagina's besloeg, begeleid en toegelicht door verschillende kaarten, tabellen en andere aanschouwelijke voorstellingen, uitgebracht.

De daarin vervatte beschouwingen werden in de volgende acht stellingen geresumeerd:

1°. dat het Amelandsche Wad door natuurlijke landaanwinning, waarmede bedoeld wordt aanwas of aanslibbing tot ongeveer de hoogte van gewoon hoog water, zeer langzaam gedeeltelijk in vruchtbaar land zal overgaan.

2°. dat de voltooiing van den bestaanden verbindingsdam tusschen Ameland en Friesland voor de aanslibbing wel eenigszins bevorderlijk zal zijn, doch daartoe geen vereischte is.

3°. dat dus ook, wanneer noch tot voltooiing van den verbindingsdam noch tot indijking wordt overgegaan, de tegenwoordige concessie eenige, hoewel moeilijk te schatten, waarde vertegenwoordigt.

4°. dat om een betrekkelijk groote oppervlakte van bijv. de helft of een derde van het gebied der concessie tot land te herscheppen door aanslibbing tot ongeveer de hoogte van gewoon hoog water, zelfs na verbetering van den dam, een tijdvak van *enkele eeuwen* noodig zal zijn ¹⁾.

5°. dat uit een finantieel oogpunt het verbeteren van den bestaanden dam niet raadzaam is.

6°. dat het doel der Maatschappij, om binnen *enkele jaren* eene groote oppervlakte land aan te winnen *alleen* te bereiken is door eene gedeeltelijke indijking ten uitvoer te brengen.

7°. dat thans de bodem van het Wad over genoegzame

1) Dit punt wordt door het kaartje hierachter nader toegelicht.

groote oppervlakte uit vruchtbaren grond bestaat, om tot eene gedeeltelijke indijking over te gaan.

8°. dat de finantieele resultaten van de ontworpen indijking eerst dan te bepalen zijn, wanneer bekend is welke subsidiën het Rijk, de provincie Friesland en eenige waterschappen zullen geven.

Het onder Punt 7 geconcludeerde kan weinig bevreemding wekken, waar reeds in het *jaarverslag der Maatschappij* van 1877 gelezen werd: »dat van heden af eene »vrij belangrijke indijking, van wellicht 10.000 Hectaren, »meest zeer vruchtbare, deels middelmatige gronden, waar »schijnlijk met eenige nettowinst zoude kunnen plaats »vinden, zoodat dan ook reeds meer dan ééne stem zich »ten gunste van spoedige indijking heeft doen hooren.”

Dit zaakrijk rapport, met aandacht nagegaan en overwogen zijnde, deed zich de behoefte gevoelen aan een eenigszins uitgewerkt bestek om met de bereids overgelegde begrooting van kosten een meer gegrond oordeel te kunnen vestigen over een zoo belangrijk werk als de indijking van niet minder dan 13.800 Hectaren.

Genoemde Ingenieur voldeed in de maand Januari d. a. v. aan de desbetreffende uitnoodiging.

Hierna werden de onderneming, hare wijze van aanleg en uitvoering, aan de meening van met dergelijke gewichtige werken volkomen vertrouwde, in praktijk en ervaring vergrijsde, mannen getoetst. Hun gevoelen luidde gunstig, zoowel wat het ontwerp zelf, de kosten van later onderhoud en de plannen tot exploitatie der te verkrijgen gronden betrof. Ten opzichte van het laatste vatte o. a. een hunner zijn opvatting in de volgende woorden samen, (altijd voor-

opstellende het bekomen van eene voldoende rijkssubsidie):

1 dat de vertoonde grondmonsters van de op de kaart der Wadden als eerste en tweede soort aangegeven gronden beide van zeer goede kwaliteit zullen zijn;

2 dat de kosten der indijking bij de ter inzage verstrekte begrooting voldoende ruim geraamd waren om te mogen verwachten dat zelfs bij eenigen tegenspoed het werk voor het geraamde bedrag zal zijn tot stand te brengen.

3 dat na de indijking de opbrengst der gronden voldoende zal zijn om de renten van het benoodigde kapitaal te dekken;

4 dat er geen prijs te bepalen is, welke het ingedijkte land bij verkoop, onmiddellijk na de indijking van de geheele oppervlakte ineens zal opbrengen.

Thans behoorde nader onderzocht te worden, of voor eene dergelijke omvangrijke onderneming op het verkrijgen van de noodige geldmiddelen te rekenen viel.

De uitslag van dit onderzoek was niet teleurstellend; mits er eene voldoende subsidie door de Regeering werd verleend, zoude het vinden der verder ontbrekende kapitalen geen overwegend bezwaar opleveren. Het oogenblik was dus thans daar, om de Regeering, die aan den Directeur vroeger eene rijksbijdrage van f 200 per H. A. had toegezegd, den stand van zaken nader uiteen te zetten.

In Mei 1889 verleende de Minister van W. H. en N. den ondergeteekenden, vergezeld door den Heer C. LELY eene particuliere audientie, waarin zij Z. E. een uitvoerig adres met bijlagen, houdende verzoek om Rijkssubsidie, mochten overhandigen en mondeling toelichten. De Minister toonde zich de zaak niet ongenegen, beloofde een uitvoerig en ernstig onderzoek, maar gaf daarbij te kennen, dat in elk geval door de Regeering zoude worden prijs gesteld op de volkomen verzekerdheid van het geheele, zoowel

voor de indijking en als voor de verdere werkzaamheden benoodigde kapitaal.

De commissie zag daarin een wenk om ook op dit punt niet stil te zitten.

Inmiddels werd U door uw Bestuur eenige opening van zaken gedaan bij circulaire van 3 Juli 1889.

Ook nog in anderen zin meenden de ondergeteekenden voort te moeten werken en wel door mede op advies van hunnen Ingenieur een nieuw volledig bodemonderzoek te doen instellen, dat zich aan vroegere, door de Mij verrichte waarnemingen, zoude kunnen aansluiten. Ofschoon het risico, dat dit kostbare werk nuttelooze uitgaven zoude hebben veroorzaakt, wanneer de Regeering den gevraagden steun niet mocht verleen, inderdaad zeer betekenend was, werd er toch in Juli 1889 toe besloten, terwijl het Bestuur eene bijdrage in de kosten toezeide.

Gedurende vele maanden werden peilingen en boringen verricht en de verkregen grondmonsters naar het Rijks Landbouw Proefstation te Wageningen ter onderzoek opgezonden.

De pogingen tot verzekering van het, voor de voltooiing en verdere ontwikkeling der onderneming benoodigde, kapitaal werden met gunstigen uitslag bekroond, zoodat wanneer het antwoord der Regeering eene inwilliging der aanvraag mocht bevatten, de bezwaren in hoofdzaak overwonnen mochten worden beschouwd en den aandeelhouders het geheele plan tot Reorganisatie zoude kunnen worden voorgelegd.

Teleurstellend was het toen onder dagteekening van den laatsten dag des jaars 1889, zeven maanden na de overhandiging van het adres, door den Heer Minister van

W. H. en N. aan adressanten werd te kennen gegeven:

»dat, zooals ook uit het rapport van den Heer LELY blijkt, de onderzoekingen omtrent de geologische gesteldheid en de hoogteligging van de in te dijken oppervlakte van het Wad niet genoeg gevorderd zijn, om daaruit met voldoende zekerheid tot de geschiktheid van die oppervlakte voor indijking te kunnen besluiten;

»dat in die omstandigheden de Regeering zich van een beoordeeling van het ingezonden ontwerp moet onthouden;

»dat, wat den door het Rijk te verleenen geldelijken steun aangaat, de door de adressanten vermelde voorwaarden niet aannemelijk zijn, doch de Regeering bereid is nadere minder bezwarende voorwaarden in overweging te nemen, zoo die door de adressanten worden voorgesteld.»

Niet zeer bemoedigend voorwaar was dit antwoord en indien deze zaak ook voor de commissie niet reeds hare geschiedenis had gehad, zoo zij zich niet reeds een aanhoudenden en omvangrijken arbeid had getroost om te slagen, ze zou voorzeker niet lang hebben gearzeld om haar taak neder te leggen.

In Februari 1890 kwam het zeer omvangrijk eindrapport over het bodemonderzoek van den Heer LELY, dat ook de resultaten door Prof. Dr. A. MAYER verkregen omvatte, en met twee uitvoerige in details gekleurde kaarten plus vele staten en tabellen een boekdeel op zich zelf vormt, gereed.

De inhoud daarvan heeft in hoofdzaak de onderstelling omtrent de hoedanigheid van het Wad bevestigd. Er blijkt uit, dat het Friesche Wad voor genoegzaam groote oppervlakte uit vruchtbaren grond bestaat om tot eene bedijking over te gaan.

Onbekendheid met de geologische gesteldheid scheen

bij de Regeering blijkens haar laatste antwoord een hoofdbezwaar te zijn voor gunstige opname van het verzoek om steun, al wekte het ook bevreemding, dat noch de kwaliteit der in te dijen gronden, noch de hoogteligging bij de vroegere toezegging aan den Heer BERKHOUT zelfs waren genoemd. De commissie haastte zich echter het rapport van het bodemonderzoek met een nader gemotiveerd adres aan den Minister over te leggen, er met nadruk op wijzende, dat het hier de levenskwestie voor de Maatschappij gold, en dat ook de spoed, waarmede de Regeering in dezen zou willen handelen, zoo om den gunstigen rentestandaard als om andere factoren, van ingrijpende beteekenis moest worden geacht. Dit nader adres droeg de dagteekening van 10 April 1890. Tusschentijds had de circulaire van Maart 1890 U bereikt, waarin het Bestuur U met enkele der hiervoren omschreven bijzonderheden in kennis stelde.

Bij Kabinets-schrijven van 1 Juli 1890 N°. 58 deelde het Hoofd van het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid der commissie mede, dat Zijne Exc. andermaal in overleg was getreden met zijn ambtgenoot voor Finantiën over het tot de Regeering gerichte verzoek.

Het gevolg van dit overleg strekte tot het besluit van niet hooger te willen gaan dan f 200 per Hectare uit te betalen een jaar na de voltooiing der indijking. Een daartoe strekkend voorstel aan de wetgevende macht was van haar te verwachten, indien de Commissie onder die voorwaarden de onderneming wenschte te aanvaarden.

Op twee punten rees echter bezwaar. Ten eerste meenden de ondergeteekenden, dat het woord *vruchtbaar*, dat de Regeering in haar antwoord bezigde tot allerlei uiteenlopend oordeel en daaruit voortkomende geschilpunten zoude aanleiding geven, wanneer hierin mede een maatstaf van be-

rekening der Rijks-subsidie moest worden aangenomen. De directeur van het Rijks Landbouw Proefstation verklaarde toch zelf in zijn rapport, dat het waarschijnlijk was, dat ook de allerminste gronden van het wad, volgens de chemische analyse, zij het dan ook met bemesting, zouden worden bebouwd.

De tweede bedenking was van anderen aard, doch van niet minder belang. De aanvraag was geschied in dier voege, dat de subsidie in zes gelijke termijnen mocht worden uitbetaald, waartegen echter een waarborgkapitaal dezerzijds werd aangeboden van *f* 1.500.000 dat eerst terugvorderbaar werd, wanneer de indijking voltooid en van Rijkswege opgenomen en goedgekeurd zijn zoude.

De Regeering verlangde de uitbetaling in eene termijn na de beëindiging van het werk te doen geschieden.

Welwillend heeft de Minister van W. H. en N. den eerstondergeteekende met den Heer Ingenieur C. LELY in de maand Augustus ll. andermaal ten particuliere gehoor ontvangen ter ontwikkeling van de hier boven aangeduide bezwaren der commissie. Z. E. vergunde haar in een nader adres het mondeling medegedeelde te herhalen, opdat het aangevoerde ook bij het Ministerie van Finantiën in nadere overweging zoude kunnen worden genomen.

Het Regeeringsantwoord wordt thans ingewacht; eerst wanneer dit in handen der commissie zal zijn kan verder voort gearbeid worden. Men mag het zich daarbij niet ontveinzen, dat wat aan de gehoopte toezegging in vergelijking met het eerst gevraagde zal ontbreken, uit anderen hoofde zal moeten worden verkregen. Was het eerste verzoek ingewilligd men *was thans reeds geruimen tijd gereed geweest*. De commissie wil echter niet verzwijgen, dat zij gegronde hoop mag blijven koesteren om, wanneer haar

voorstel eene gunstige toezegging van Rijkswegen mag erlangen, ook verder te zullen slagen ten einde in staat te geraken het gewichtige werk der indijking van ongeveer veertien duizend Hectaren tot verwezenlijking te brengen, en alzoo een deugdelijk plan van reconstructie der thans noodlijdende Maatschappij te kunnen voorleggen.

Met opzet is de geschiedenis harer bemoeiingen, gedurende ongeveer twee jaren door de ondergeteekenden eenigszins uitvoerig beschreven. Belanghebbenden kunnen er uit vernemen, dat waarlijk niet is stilgezeten, en tevens, dat wanneer men de chronologie en den aard der werkzaamheden nagaat het vaak buiten de macht der commissie lag den loop der onderhandelingen te bespoedigen.

Lijdelijk afwachten was haar dikweil voorgeschreven; de onderzoekingen ter plaatse vorderden daarenboven bij een zoo onzeker en wisselvallig terrein als de Wadden steeds geruimen tijd.

Menigmaal dreigde de moed om verder te gaan en vol te houden hun te ontzinken; niet geringe opoffering van tijd, arbeid en geld was toenemend noodig; de overtuiging werkzaam te zijn om een in haren aard veel belovende en levensvatbare zaak tot een goed einde te kunnen brengen, deed hen echter over niet altijd aangename en vaak ernstige bezwaren heenstappen en diligent blijven. De hulp, die van het Rijk gevraagd wordt is niet overdreven; wordt die in den aangegeven vorm en tot het voorgestelde bedrag niet verleend, men mag dan veilig aannemen, dat niet alleen door deze Maatschappij, maar ook door alle andere aanvragers van landaanwinning door indijking zal moeten worden afgezien.

Van verdere beschouwingen over landsbelang, sociale kwestien en economische toestanden willen de ondergetee-

kenden zich te dezer plaatse onthouden, al zoude daarover zeker menig toepasselijk woord zijn te zeggen.

Evenmin wenschen zij thans vooruit te loopen op de toekomende positie der tegenwoordige deelhebbers, indien hunne bemoeiingen succes mogen hebben; zij achten dit prematuur en meenen er op te kunnen rekenen, dat ook hierin hun streven met vertrouwen zal worden bejegend.

Eenvoudig mededeelende *wat* en *wanneer* dit door hen verricht is laten zij het oordeel over hunnen arbeid over aan hunne mede-aandeelhouders wier belang in elk geval bij eenen goeden afloop der onderhandelingen in hooge mate betrokken is, en dat zij *in de eerste plaats* op het oog hadden.

Zij rekenen het een voorrecht, dat ze technisch worden ter zijde gestaan door eenen deskundige als de ingenieur LELY en dat zij te 's Gravenhage worden vertegenwoordigd door een rechtsgeleerde als Jhr. Mr. E. N. DE BRAAUW. Wat echter voor alles volstrekt noodig moet worden geacht is „rustig aan het werk te worden gelaten,” zij herhalen het, dwingen kan men den loop van zulke zaken niet, en voegen er bij dat evenmin alles wat daarmede in verband staat voor openbaarheid bestemd kan worden.

Materieel achten zij het aan de tegenwoordige bestuurders gemakkelijk gemaakt te hebben door zich bereid te verklaren de onkosten van den loopenden dienst gedurende de verdere onderhandelingen voor hunne rekening te nemen, omdat de kas der vennootschap totaal is uitgeput.

Moreel moet hen het volle vertrouwen van bestuurders en aandeelhouders schragen; voorbehouden natuurlijk het oordeel en de beslissing van belanghebbenden, wanneer ze met de uitvoering van hunne taak gereed zijn en hunne voorstellen aan de goedkeuring hunner medevennoten komen onderwerpen; wordt hun dit vertrouwen niet in onbeperkte mate ge-

schonken, dan is het beter, dat zij hunne taak nederleggen.

Mocht een der vennoten of de directie betere, meer afdoende plannen hebben met meer kans van slagen, de ondergeteekenden zijn volkomen bereid terug te treden, mits slechts op deugdelijke gronden hiervan onverholen blijke, en niet aan eene illusie worde geofferd, wat thans aanvankelijk met veel inspanning op eigen risico is verkregen en op goede gronden mag worden verwacht.

H. C. VAN DER HOUVEN VAN OORDT.

G. W. H. VAN TIJEN.

Mr. J. KAPPEYNE v. D. COPPELLO.

NASCHRIFT.

Dit verslag was reeds voor verzending gereed, toen het antwoord, dat van de Regeering verwacht werd, inkwam.

Daarbij wordt medegedeeld, dat van geene andere ondersteuning door het Rijk sprake kan zijn dan van subsidie, uit te betalen na geheele voltooiing en goedkeuring van het geleverde werk. Het behoeft geen betoog dat bovendoelde beslissing van de Regeering de taak der Commissie verzwaart. Intusschen blijft deze bereid, om indien hare medebelanghebbenden dit verlangen, haren arbeid verder voort te zetten, waarbij als eerste voorwaarde echter een ruime termijn van handelen zal behooren te worden gesteld.

Om hiervan te doen blijken zou van NEVENSGAANDE VERKLARING kunnen worden gebruik gemaakt.

De Ondergeteekende, Aandeelhouder der Maatschappij tot Landaanwinning op de Friesche Wadden, betuigt zijne instemming met het pogen der Commissie van onderzoek, bestaande uit de Heeren G. W. H. VAN TIJEN, Mr. J. KAPPEYNE v. D. COPPELLO en H. C. VAN DER HOUVEN VAN OORDT, en stelt er prijs op dat zij hare taak voortzet.

Naam:

Woonplaats:

RESULTATEN VAN LANDAANWINNING IN NEDERLAND

VERGELEKEN MET HET

GEBIED DER CONCESSIE OP DE FRIESCHE WADDEN.

Bijlage behoorende bij het Verslag der Commissie tot Reorganisatie der Maatschappij tot Landaanwinning op de Friesche Wadden van October 1890 en dienende tot toelichting van het vierde punt der conclusie des Heeren C. Lely aan het slot van zijn Rapport over het onderzoek der Wadden in het einde van het jaar 1888.

Fig 1. Bedijkingen in den Dollard van 1696 - 18

dus
landaanwinning in 182 jaren.

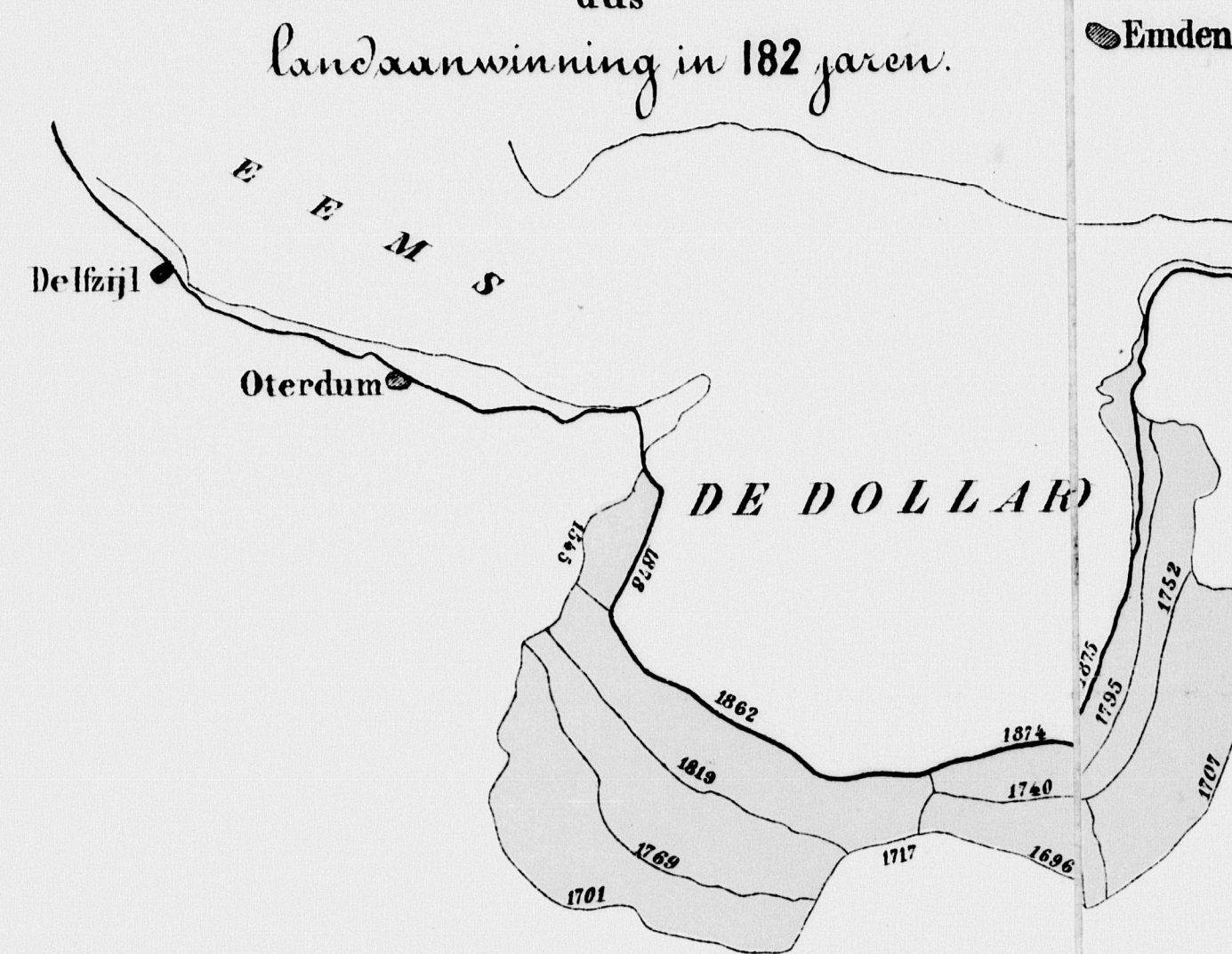

Fig 5. Gebied der Concessie van de Maatschappij tot landaanwinning op de Friesche Wadden

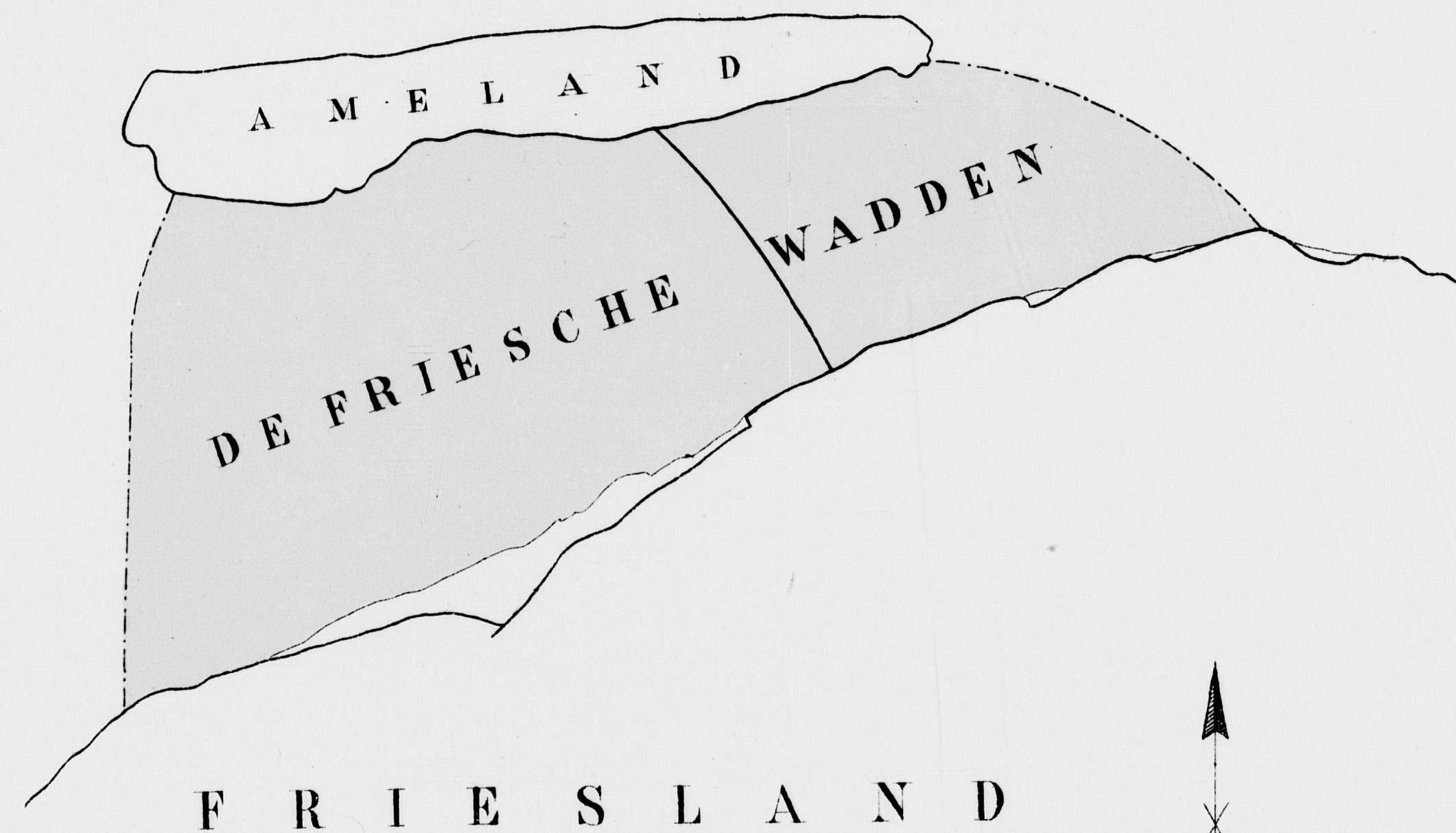

Fig 2. Bedijkingen tegenover fort Bath

tegenover den Dam door de Ooster Schelde
van 1863 - 1884 dus
landaanwinning in 21 jaren

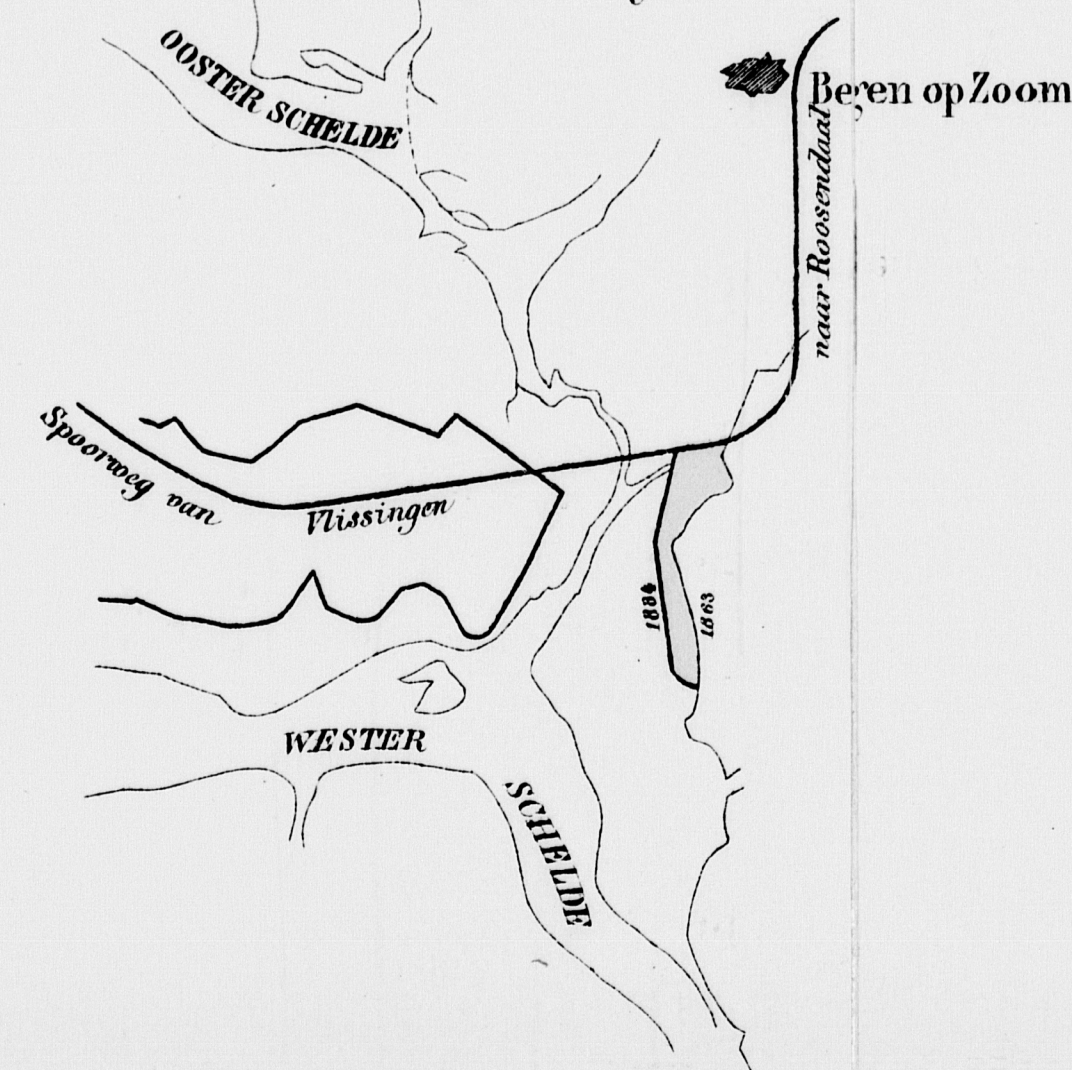

Fig 3. Aanwas van den Biesbosch

sedert 1699
dus
landaanwinning in 189 jaren

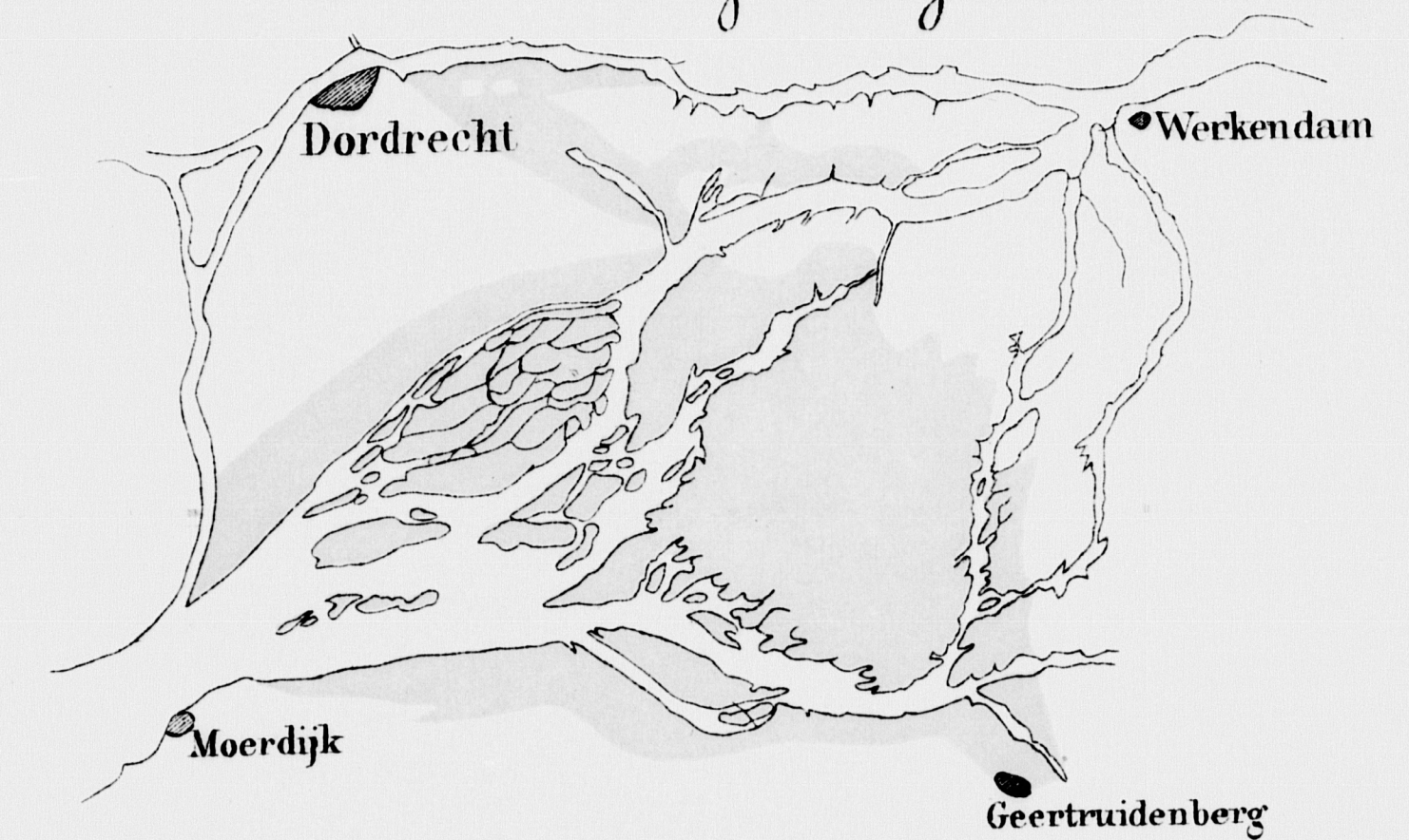

Fig 4. Aanwas van het Kampereiland

sedert 1695
dus
landaanwinning in 193 jaren

Schaal voor alle figuren 1:200,000.

0 2000 4000 6000 8000 10000 12000 14000 16000 18000 20000 Meters.

